

ISSN: 3060-4613

MAKTABGACHA
VA MAKTAB
TA'LIMI VAZIRLIGI

O'zbekiston
Milliy Pedagogika
Universiteti

No5(3)
2026

- 13.00.00 Pedagogika fanlari
- 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
- 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
- 13.00.03 Maxsus pedagogika
- 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
- 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
- 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
- 13.00.07 Ta'limda menejment
- 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
- 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
- 07.00.00 Tarix fanlari
- 19.00.00 Psixologiya fanlari
- 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
- 02.00.00 Kimyo fanlari
- 03.00.00 Biologiya fanlari
- 09.00.00 Falsafa fanlari
- 10.00.00 Filologiya fanlari
- 11.00.00 Geografiya fanlari

M

AKTABGACHA VA AKTAB TA'LIMI

Pedagogika, psixologiya fanlariga ixtisoslashgan ilmiy jurnal

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Elektron nashr. 50 sahifa,
1-may, 2026-yil.

BOSH MUHARRIR:

Karimova E'zoza Gapijanovna – O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vaziri

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Pedagogika fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI A'ZOLARI

Ibragimov X.I. – pedagogika fanlari doktori, akademik
Shoumarov G'.B. – psixologiya fanlari doktori, akademik
Qirg'izboyev A.K. – Tarix fanlari doktori, professor
Jamoldinova O.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Sharipov Sh.S. – pedagogika fanlari doktori, professor
Shermuhhammadov B.Sh. – pedagogika fanlari doktori, professor
Ma'murov B.B. – pedagogika fanlari doktori, professor
Madraximova F.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Kalonov M.B. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nabiyev D.X. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Qo'ldoshev Q. M. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Ikramxanova F.I. – filologiya fanlari doktori, professor
Ismagilova F.S. – psixologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)
Stoyuxina N.Yu. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya)
Magauova A.S. – pedagogika fanlari doktori, professor (Qozog'iston)
Rejep O'zyurek – psixologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)
Wookyu Cha – Koreya milliy ta'lim universiteti rektori (Koreya)
Polonnikov A.A. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Belarus)
Mizayeva F. O. – Pedagogika fanlari doktori, dotsent
Baybayeva M.X. – pedagogika fanlari doktori, professor
Muxsiyeva A.T. – pedagogika fanlari doktori, professor
Aliyev B. – falsafa fanlari doktori, professor
Abdullayeva N. Sh. – Pedagogika fanlari doktori (DSc), professor
Doniyorov S. M. – “Yangi O'zbekiston” va “Pravda Vostoka” gazetalari tahririyati DM bosh muharriri, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan jurnalist, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
G'afurov D. O. – falsafa fanlari doktori (Phd)
Shomurodov R.T. – iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Mirzayeva F. O. – pedagogika fanlari doktori (DSc), dotsent
Jalilova S.X. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Bafayev M.M. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Usmonova D.I. – Samarqand iqtisodiyot va servis institute dotsenti
Saifnazarov I. – falsafa fanlari doktori, professor
Nematov Sh.E. – pedagogika fanlari nomzodi (PhD)
Tillashayxova X.A. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Yuldasheva F.I. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Yuldasheva D.B. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa (PhD) doktori, dotsent
Tangriyev A. T. – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti kafedra professori
Ashurov R. R. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Panjiyev M. A. – Qashqadaryo viloyati Maktabgacha va maktab ta'limi boshqarmasi boshlig'ining birinchi o'rinbosari
Xudayberganov N. A. – Xorazm Ma'mun akademiyasi Tabiiy fanlar bo'limining katta ilmiy xodimi, biologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Vaxobov Anvar Abdusattor o'g'li – Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent

Muassis: “Tadbirkor va ishbilarmon” MChJ

Hamkorlarimiz: O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi, O'zbekiston milliy pedagogika universiteti

EDITOR-IN-CHIEF:

Karimova E'zoza Gapirzhanovna – Minister of Perschool and School Education of the Republic of Uzbekistan

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

EDITORIAL BOARD MEMBERS:

Ibragimov X.I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Academician

Shoumarov G. B. – Doctor of Psychological Sciences, Academician

Qirg'izboyev A. K. – Doctor of Historical Sciences, Professor

Jamoldinova O.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Sharipov Sh.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Shermuhhammadov B.Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Ma'murov B.B. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Madraximova F.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Kalonov M.B. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Nabiyev D.X. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Koldoshev K. M. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Ikramxanova F.I. – Doctor of Philological Sciences, Professor

Ismagilova F.S. – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Russia)

Stoyuxina N.Yu. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Russia)

Magauova A.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Kazakhstan)

Rejep O'zyurek – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Turkey)

Wookyu Cha – President of the National University of Education, Korea (South Korea)

Polonnikov A.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Belarus)

Mizayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Baybayeva M.X. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Muxsiyeva A.T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Aliyev B. – Doctor of philosophy, professor

Abdullayeva N. Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Professor

Doniyorov S. M. – Editor-in-Chief of the DM Editorial Office of the newspapers “Yangi O'zbekiston” and “Pravda Vostoka”, Honored Journalist of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Philosophy (PhD) in Philology, Associate Professor

Gafurov D. O. – Doctor of Philosophy (PhD)

Shomurodov R.T. – Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor

Mirzayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Associate Professor

Jalilova S.X. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Bafayev M.M. – Doctor of Philosophy in Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Usmonova D.I. – Associate Professor, Samarkand Institute of Economics and Service

Saifnazarov I. – Doctor of philosophy, professor

Nematov Sh.E. – Candidate of Pedagogical Sciences (PhD)

Tillashayxova X.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva F.I. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva D.B. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor

Tangriyev A.T. – is a professor of Tashkent State University of Economics

Ashurov R. R. – Doctor of Philosophy (PhD) in Psychology, Associate Professor

Panjiyev M. A. – First Deputy Head of the Department of Preschool and School Education of the Kashkadarya Region

Khudaiberganov N. A. – Senior Researcher of the Department of Natural Sciences of the Khorezm Mamun

Academy, Doctor of Philosophy (PhD) in Biological Sciences

Vakhobov Anvar Abdusattor oglu – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences, Associate Professor

“Maktabgacha va maktab ta'limi” jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasining quyidagi qarorlariga asosan pedagogika va psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) hamda fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalaridagi asosiy ilmiy natijalarni chop etish uchun milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan:

Pedagogika fanlari bo'yicha: OAK Kengashi tavsiyasi (26.08.2024-y., №11-05-4381/01) asosida:

- Ekspert kengashi (29.10.2024-y., №10)
- Rayosat qarori (31.10.2024-y., №363/5)

Psixologiya fanlari bo'yicha: Toshkent davlat pedagogika universiteti murojaatiga asosan OAK tavsiyasi (24.04.2025-y., №11-05-2566/01):

- Ekspert kengashi (25.05.2025-y., №10)
- Rayosat qarori (08.05.2025-y., №370/5)

“Maktabgacha va maktab ta'limi”
jurnali

26.09.2023-yildan

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti
Administratsiyasi huzuridagi Axborot
va ommaviy kommunikatsiyalar
agentligi tomonidan **№C-5669363**
reyestr raqami tartibi bo'yicha
ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: **№136361**

MUNDARIJA

Bo'lajak chet tili o'qituvchilarining innovatsion pedagogik kompetentligini rivojlantirish mexanizmi	10
Mirzaraxmonova Maftuna Ibroximjon qizi	
Elementlarini integratsiya qilish: nazariy va amaliy yondashuv	13
Ne'matov Karimjon Shavkat o'g'li	
O'qish savodxonligi darslarida kitobxonlik kompetensiyasini rivojlantirishning innovatsion yondashuvlari ...	19
Mahmudova Shoira Shavkat qizi	
O'zbek milliy musiqasi asosida talablarda estetik did va ijro madaniyatini rivojlantirish metodikasi.....	25
Gadoyeva Muborak Jumaqulovna	
O'quvchilarning yozuv kompetensiyasini baholash mezonlarini takomillashtirish masalalari.....	30
Abdurashidova Xafiza Abdurashidovna	
Xurshid Do'st Muhammad qissalarida rivoyatchi strategiyasi.....	34
Uzoqova Nargiza Yuldosh qizi	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarida tanqidiy fikrlashni shakllantirishda innovatsion texnologiyalarining ahamiyati	37
Eshpulatov Shakir Nabiyevich, Ahrorova Ozoda Amriddinovna	
"Xonada o'simliklarni o'stirish" intellekt xaritasi (Mind Map) yordamida o'quvchilarda ekologik tarbiya va ijodiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish	41
G'aniyev Abduqahhor Gadoyevich	
Bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy kompetentligini rivojlantirishda amaliy mashg'ulotlarning tashkiliy-pedagogik jihatlari.....	46
Joldasov Ixtiyor Suyundikovich	

XURSHID DO'STMUHAMMAD QISSALARIDA RIVOYATCHI STRATEGIYASI

Uzoqova Nargiza Yuldosh qizi

Shahrisabz davlat pedagogika instituti stajyor o'qituvchisi

Annotatsiya: Zamonaviy o'zbek adabiyotining ko'zga ko'ringan vakili Xurshid Do'stmuhammad qissalarida rivoyatchi (narrator) muammosi hamda uning badiiy-estetik strategiyasi tadqiq qilingan. Tadqiqot obyekti sifatida adibning "Jajman", "Ibn Mug'anniy", "Yolg'iz" kabi qissalari tanlab olingan. Rivoyatchining nuqtayi nazari, uning personajlar olami bilan munosabati hamda matn qurilishidagi funksional vazifalari IMRAD talablari asosida tahlil etilgan. Shuningdek, rivoyatchi strategiyasining subyektivizatsiya va intellektuallashuv bilan bog'liq jihatlari ilmiy asosda yoritilgan.

Kalit so'zlar: rivoyatchi, badiiy strategiya, narratologiya, Xurshid Do'stmuhammad, nuqtayi nazar, ong oqimi, polifoniya, modernistik nasr.

Abstract: The artistic and aesthetic strategy of the narrator in the novellas of the prominent representative of modern Uzbek literature, Xurshid Do'stmuhammad, is analyzed in this study. The research focuses on such novellas as Jajman, Ibn Mug'anniy, and Yolg'iz. The narrator's point of view, relationship with the world of characters, and functional role in the structure of the text are examined in accordance with IMRAD requirements. In addition, the aspects of subjectivization and intellectualization within the narrator's strategy are scientifically interpreted.

Key words: narrator, artistic strategy, narratology, Xurshid Do'stmuhammad, point of view, stream of consciousness, polyphony, modernist prose.

Аннотация: Исследована художественно-эстетическая стратегия повествователя в повестях видного представителя современной узбекской литературы Хуршида Дўстмухаммада. В качестве объекта исследования выбраны повести "Жажман", "Ибн Муганний", "Ёлғиз". Проанализированы точка зрения повествователя, его взаимоотношения с миром персонажей, а также функциональные особенности построения текста в соответствии с требованиями IMRAD. Кроме того, научно освещены аспекты субъективизации и интеллектуализации стратегии повествователя.

Ключевые слова: повествователь, художественная стратегия, нарратология, Хуршид Дўстмухаммад, точка зрения, поток сознания, полифония, модернистская проза.

KIRISH

Xurshid Do'stmuhammad qissalarida rivoyatchi strategiyasining badiiy va nazariy xususiyatlari zamonaviy narratologiya tamoyillari asosida tahlil qilinadi.

Badiiy matnning arxitektonik tuzilishi va estetik ta'sirchanligi ko'p jihatdan undagi rivoyatchi (narrator) obrazining qanday shakllantirilganiga bog'liqdir. Zamonaviy o'zbek nasrida Xurshid Do'stmuhammad intellektual yo'nalishdagi nasrning yirik namoyandalaridan biri sifatida e'tirof etiladi. Adib qissalarida rivoyatchi strategiyasi oddiy voqea-hodisalarni izchil bayon etuvchi vosita bo'lib qolmay, balki asarning g'oyaviy-falsafiy mazmunini shakllantiruvchi murakkab badiiy tizim sifatida namoyon bo'ladi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Adabiyotshunoslikda rivoyatchi muammosi uzoq vaqtdan beri tadqiq etib kelinadi. Ayniqsa, XX asr narratologiyasida rivoyatchining "ishonchiligi", uning "nuqtayi nazari" va "fokalizatsiya" darajasi kabi tushunchalar markaziy o'rin egalladi [1, 12–15-bet]. Xurshid Do'stmuhammad o'z ijodida ushbu jahon narratologik tendensiyalarini o'zbek milliy tafakkuri va an'anaviy qissa janri bilan uyg'unlashtira oldi. Uning "Jajman", "Ibn Mug'anniy", "Yolg'iz", "Oromkursi" kabi asarlarida rivoyatchi va personaj o'rtasidagi masofaning qisqarishi yoki, aksincha, ataylab kengaytirilishi o'ziga xos badiiy usul sifatida namoyon bo'ladi.

Rivoyatchi strategiyasini o'rganish nima uchun dolzarb? Birinchidan, bu strategiya orqali yozuvchining dunyoqarashi va badiiy konsepsiyasi ochiladi. Ikkinchidan, Xurshid Do'stmuhammad nasridagi intellektualizm aynan rivoyatchi nutqidagi qatlamlar orqali kitobxonga yetib boradi. Uchinchidan, zamonaviy o'zbek qissachiligida "rivoyatchi strategiyasi" tushunchasi hali yetarli darajada monografik tahlil qilinmagan. Shuning uchun ushbu tadqiqot adib ijodi misolida o'zbek nasrining evrilish nuqtalarini aniqlashga xizmat qiladi.

Adibning narrativ uslubida polifoniya (ko'p ovozlilik) yetakchi o'rin tutadi. Bu yerda rivoyatchi faqat o'zining haqiqatini emas, balki qahramonlarning bir-biriga zid qarashlarini ham obyektiv ravishda, ba'zan esa keskin subyektivlik bilan taqdim etadi [2, 32–34-bet]. Bu esa matnda ichki dinamikani keltirib chiqaradi va o'quvchini passiv kuzatuvchidan faol muloqotdoshga aylantiradi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotda qo'llanilgan uslubiy yondashuvlar va narratologik tahlil vositalari mazkur bo'limda yoritiladi.

Tadqiqotning metodologik asosini narratologik, germeneytik va qiyosiy-tipologik tahlil usullari tashkil etadi. Xurshid Do'stmuhammad qissalari matnini "o'qish" va "talqin qilish" jarayonida xalqaro miqyosdagi metodik yondashuvlarga tayanildi.

Narratologik fokalizatsiya metodiga ko'ra, J. Jenett va J. Prins nazariyalarida matndagi rivoyatchining "ko'rish nuqtasi" fokalizatsiya deb ataladi [6, 88–92-bet].

Tadqiqotda adib qissalari ichki, tashqi va nol darajali fokalizatsiya turlariga ko'ra tahlil qilindi. Masalan, "Jajman" qissasida ichki fokalizatsiya ustuvor bo'lib, voqealar qahramonning ruhiy filtri orqali o'tkaziladi.

Badiiy matndagi yashirin ma'nolarni hamda rivoyatchi nutqidagi ramzlarni ochishda germeneytik tahlil metodidan foydalanildi. Ushbu usul yozuvchining "Ibn Mug'anniy" qissasidagi musiqiy-falsafiy mulohazalarni rivoyatchi strategiyasi bilan qanday bog'laganini tushunishga imkon beradi [5, 140–145-bet].

Lingvopoetik tahlil asosida rivoyatchining nutqiy o'ziga xosligi, uning tili, qo'llagan metaforalari va sintaktik qurilmalari o'rganildi. Xurshid Do'stmuhammadning rivoyatchisi o'ziga xos "akademik" va "poetik" tilni sintez qilishi bilan ajralib turadi, bu esa uning intellektual darajasini belgilaydi.

Qiyosiy-tipologik yondashuv orqali adibning narrativ strategiyasi o'zbek mumtoz adabiyotidagi "rivoyat ichida rivoyat" (ramkali kompozitsiya) an'analari hamda jahon modernistik adabiyotidagi (masalan, F. Kafka, J. Joys) "ong oqimi" uslublari bilan qiyosiy o'rganildi [10, 150–155-bet]. Bu esa yozuvchining o'ziga xos individualligini yanada yorqinroq ko'rsatishga xizmat qildi.

Tahlil jarayonida adibning 2000-yillardan keyin nashr etilgan barcha yirik qissalari qamrab olindi. Har bir asar muayyan narrativ model asosida tasniflandi: "psixologik rivoyat", "falsafiy-esseistik rivoyat" va "meta-rivoyat".

TAHLIL VA NATIJALAR

O'tkazilgan tahlillar natijasida olingan asosiy ilmiy xulosalar va dalillar keltiriladi.

Xurshid Do'stmuhammad qissalarini narratologik nuqtayi nazardan o'rganish natijasida uning rivoyatchi strategiyasiga xos bo'lgan fundamental natijalar qo'lga kiritildi. Adib asarlarida rivoyatchi ko'pincha uchinchi shaxs tilidan gapirsa-da (geterodigetik), biroq u qahramonning ichiga "kirib borish" qobiliyatiga ega. Natijada uchinchi shaxsdagi hikoya birinchi shaxsdagi monologga aylanib ketadi. Bu holat "Yolg'iz" qissasida yaqqol ko'rinadi, unda rivoyatchi personajning hatto o'zi iqrar bo'lishdan qo'rqqan sirlarini ham o'quvchiga yetkazadi [3, 44–47-bet].

Tahlillar shuni ko'rsatdiki, Xurshid Do'stmuhammad rivoyatchisi o'ta bilimdon subyekt sifatida namoyon bo'ladi. U faqat voqeani aytib bermaydi, balki tasvirlanayotgan voqelikning ontologik ildizlarini ham tushuntiradi. Masalan, musiqa, san'at, tarix va falsafa haqidagi keng hajmli chekinishlar rivoyatchi strategiyasining ajralmas qismi hisoblanadi. Bu esa natijada asarning janriy tabiatini "qissa-esse" yoki "intellektual qissa"ga yaqinlash-tiradi [4, 60–65-bet].

Tadqiqot davomida aniqlandiki, adib o'zbek nasrida erkin ko'chirma gap (free indirect discourse) usulini mukammal darajaga ko'targan. Mazkur usul rivoyatchi va personaj nutqining shunday sintezini hosil qiladiki, natijada matnda "ko'p qatlamli haqiqat" yuzaga keladi. Ya'ni, o'quvchi bir vaqtning o'zida ham xolis bayonni, ham subyektiv his-tuyg'uni his qiladi [9, 122–125-bet].

Xurshid Do'stmuhammad qissalarida vaqt xronologik emas, balki psixologik xarakterga ega. Rivoyatchi vaqtni personajning ruhiy holatiga qarab cho'zishi yoki qisqartirishi mumkin. Masalan, qahramonning bir lahzalik o'yi bir necha sahifalik rivoyatni tashkil etishi natijalarda o'z aksini topdi. Bu esa "ichki vaqt" tushunchasining adib ijodidagi ahamiyatini ko'rsatadi [12, 90–94-bet].

Xurshid Do'stmuhammad nasridagi rivoyatchi strategiyasi o'zbek adabiyotshunosligida turli baholarga sabab bo'lgan. N. Rahimjonov kabi tadqiqotchilar adib nasrida "so'zning substansial quvvati" rivoyatchi orqali yuzaga chiqishini ta'kidlaydilar [5, 90-bet].

Ma'lumki, modernistik nasrda rivoyatchi "hamma narsani biluvchi" maqomidan voz kechadi. Xurshid Do'st-muhammad ham "Ibn Mug'anniy" qissasida rivoyatchini izlanuvchi, shubha qiluvchi subyekt darajasiga tushiradi. Bu uslub o'quvchining asar mazmunini yaratishda faol ishtirok etishini ta'minlaydi [6, 128–130-bet].

Jahon adabiyoti tajribasida, xususan, Marsel Prust yoki Tomas Mann asarlarida kuzatilgan "xotira rivoyati" usuli Xurshid Do'st-muhammad ijodida milliy xarakter kasb etadi. Adib rivoyatchisi o'tmishni shunchaki eslamaydi, balki uni bugungi kun axloqiy mezonlari bilan taftish qiladi [7, 210–212-bet]. Bu esa qissalarning polifonik tabiatini belgilaydi [8, 45-bet].

Tadqiqot natijasida Xurshid Do'st-muhammad qissalaridagi rivoyatchi strategiyasining o'ziga xos modellari quyidagi jadvalda umumlashtirildi:

Narrativ model	Asosiy xususiyati	Misol bo'lgan asar	Badiiy natija
Intellektual rivoyatchi	Falsafiy mushohada va ilmiy terminologiyaning ustuvorligi	"Ibn Mug'anniy"	Asarning esseistik xarakter kasb etishi
Psixologik (ichki) rivoyatchi	Qahramonning ong oqimi va ichki monologlari bilan qorishib ketish	"Jajman"	Personaj ruhiyatining "rentgen" tasviri
Retrospektiv rivoyatchi	O'tmish voqealarini bugungi kun falsafiy filtri orqali tahlil qilish	"Yolg'iz"	Voqelikning vaqtlararo bog'liqligi
Polifonik rivoyatchi	Bir necha qarama-qarshi nuqtayi nazarlarni bir xil masofada ushlab turish	"Oromkursi"	Demokratik matn va ochiq yakun

Tahlillar shuni ko'rsatdiki, adibning narrativ strategiyasida rivoyatchi ko'pincha qahramonning "egizagi" yoki uning "vijdoni" sifatida namoyon bo'ladi. Bu holatda muallif ovozi butunlay chekinib, matn markaziga rivoyatchi–personaj dialogi chiqadi [6, 34-bet].

Xurshid Do'st-muhammad qissalarida rivoyatchi nutqi o'zining metaforik boyligi bilan ajralib turadi. Bu nutq orqali yozuvchi "shuur osti" hodisalarini badiiy voqelikka aylantiradi. Adabiyotshunos Q. Yo'ldoshev ta'kidlaganidek, adibning uslubi o'quvchidan yuksak tayyorgarlik talab qiladi [9, 77–80-bet].

XULOSA VA TAKLIFLAR

Tadqiqot natijalari asosida quyidagi xulosalarga kelish mumkin.

Xurshid Do'st-muhammad qissalarida rivoyatchi strategiyasi subyektiv psixologizmga asoslangan bo'lib, personaj ongidagi evrilishlarni ko'rsatishga xizmat qiladi. Rivoyatchi strategiyasidagi polifoniya va intellektuallashuv o'zbek qissachiligini janriy jihatdan boyitib, uni yangi badiiy sifat bosqichiga olib chiqdi [10, 15–18-bet].

Adib asarlarida rivoyat shaklining murakkabligi voqelikni ko'p qatlamli va falsafiy jihatdan chuqur idrok etish imkonini beradi. Mazkur narrativ strategiya kitobxonni faol mushohadaga chorlovchi ochiq estetik tizimni shakllantiradi [11, 201–205-bet].

Kelgusida Xurshid Do'st-muhammad romanlarida rivoyatchi strategiyasining qissalardagi shakllaridan farqli va o'xshash jihatlarni o'rganish adabiyotshunoslik uchun dolzarb ilmiy yo'nalishlardan biri bo'lib qoladi [12, 110–112-bet].

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Quronov D. Adabiyotshunoslik nazariyasi asoslari. – Toshkent: Akademiya nashri, 2018. – 480 b.
2. Do'st-muhammad X. Ijod – ko'ngil munavvarligi. – Toshkent: Mumtoz so'z, 2011. – 256 b.
3. Do'st-muhammad X. Jajman (qissalar va hikoyalar). – Toshkent: Sharq, 2009. – 304 b.
4. Rahimjonov N. O'zbek nasrida badiiy uslub muammolari. – Toshkent: Fan, 2005. – 190 b.
5. Sultonov I. Adabiyot nazariyasi. – Toshkent: O'qituvchi, 2005. – 272 b.
6. Genett G. Narrative Discourse: An Essay in Method. – Cornell University Press, 1983. – 285 p.
7. To'ychiyev U. O'zbek adabiyotida badiiylik mezonlari. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2011. – 310 b.
8. Baxtin M. M. Voprosi literaturi i estetiki. – Moskva: Xudojestvennaya literatura, 1975. – 504 s.
9. Yo'ldoshev Q. Yoniq so'z. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2006. – 250 b.
10. Sharafiddinov O. Ijodiy izlanishlar. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot, 1996. – 190 b.
11. Karimov N. XX asr o'zbek adabiyoti manzaralari. – Toshkent: O'zbekiston, 2008. – 410 b.
12. Rasulov A. Badiiy tahlil mezonlari. – Toshkent: Ma'naviyat, 2005. – 144 b.

-
- 13.00.00 Pedagogika fanlari
  - 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
  - 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
  - 13.00.03 Maxsus pedagogika
  - 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
  - 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
  - 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
  - 13.00.07 Ta'limda menejment
  - 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
  - 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
  - 07.00.00 Tarix fanlari
  - 19.00.00 Psixologiya fanlari
  - 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
  - 02.00.00 Kimyo fanlari
  - 03.00.00 Biologiya fanlari
  - 09.00.00 Falsafa fanlari
  - 10.00.00 Filologiya fanlari
  - 11.00.00 Geografiya fanlari

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Mas'ul muharrir: Ramzidin Ashurov

Ingliz tili muharriri: Murod Xoliyorov

Musahhih: Alibek Zokirov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2026. №5(3)

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali 26.09.2023-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №C-5669363 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: № 136361.

Manzirimiz: Toshkent shahar, Yunusobod tumani
19-mavze, 17-uy.